

О.В. Кладова
Kladova, O.V.

Соціальна робота щодо життєзабезпечення внутрішньо переміщених осіб у Луганській області

Social Work for Sustaining Internally Displaced Persons in Luhansk Oblast

У статті розглядаються соціальні та психологічні проблеми, які виникають у житті внутрішньо переміщених осіб Луганської області та пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, тимчасова окупація, соціальні та психологічні проблеми, соціальна адаптація, оренда квартири, підприємці.

This article deals with social and psychological problems that occur in the lives of IDPs of Luhansk Oblast and it proposes the solutions.

Keywords: internally displaced persons, temporary occupation, social and psychological problems, social adaptation, rent, business people.

Постановка проблеми. Бойові дії у Луганській та Донецькій областях вимусили значну кількість осіб, що мешкали у цих регіонах, покинути свої домівки та вирушити у місця тимчасового перебування. В країні зростають обсяги внутрішньої міграції. Міністр соціальної політики України Павло Розенко під час виступу на науково-практичній конференції в Інституті підготовки кадрів Державної служби зайнятості України (ІПК ДСЗУ) на тему: “Проблеми внутрішньо переміщених осіб у сфері зайнятості та роль соціальних партнерів і державної служби зайнятості в їх розв’язанні” у кінці січня 2015 р. відмітив: “У мирний час ми не готувались до того, що будемо мати справу з майже мільйоном внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які у середині країни шукатимуть соціальний захист, житло, роботу тощо. Уже на сьогодні маємо більше 950 тис. переселенців, які обліковані в управліннях соціального захисту населення. Це понад 285 тис. сімей” [1]. У середині травня нараховувалось уже понад 1 млн 250 тис. внутрішньо переміщених осіб. Автор статті сама у серпні 2014 р. вимушена була переїхати разом із сім’єю із Луганська. За дев’ять місяців довелося відвідати міста Чернігів, Суми, Львів, смт Новопсков Луганської області, а зараз жити та працювати у м. Северодонецьк. Окрім посадових обов’язків в обласній службі зайнятості, свої власні спостереження та відчуття, а також враження від спіл-

кування з родичами, друзями та знайомими, які також вимушені були стати внутрішньо переміщеними особами, дозволили визначити соціальні та психологічні проблеми, що виникають у цих людей. Слід відмітити, що зараз питанням життя ВПО присвячено багато статей та доповідей вітчизняних науковців (Т. Бондар, Е. Лібанової, О. Бородіної, О. Макарової, М. Блудової), розроблена Програма працевлаштування та професійного навчання внутрішньо переміщених осіб і заходів на їх виконання на 2015–2016 роки, але особисті спостереження автора за життям таких людей дозволяють визначити деякі соціальні та психологічні аспекти, які залишаються поза увагою науковців і законодавців та потребують розгляду й вирішення.

Мета статті – визначити соціальні та психологічні проблеми, що виникають у житті ВПО, та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Внутрішньо переміщених осіб можна поділити на чотири основні групи: 1) працездатні особи, які змінили місце проживання внаслідок тимчасової окупації місць проживання та потребують житла та працевлаштування; 2) працездатні особи, котрі дали згоду переїхати з тимчасово окупованої території разом з організацією (установою) або навчальним закладом, де вони працювали раніше або вчилися на денній формі навчання, тому не потребують працевлаштування; 3) непрацездатні особи, які мають матеріальне забезпечення – пенсію за віком, інвалідністю тощо; 4) непрацездатні особи (діти, хворі), що потребують утримання (інших осіб або держави).

Окрім того, як у своїй доповіді на міжнародній науково-практичній конференції “Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості” вказувала директор Інституту демографії та соціальних досліджень

Кладова Олена Василівна, заступник начальника відділу організації профнавчання Луганського обласного центру зайнятості (Северодонецьк).

Kladova, Olena Vasylivna, Deputy Head, Department of Skills Training, Luhansk Oblast Employment Centre (Severodonetsk).

ім. М. Птухи НАН України Е. Лібанова, необхідні дві різні програми розселення і працевлаштування для тих, хто не планує повертатися на Донбас, і для тих, хто цього прагне [2].

Кожна група переселенців має як спільні соціальні проблеми, так і специфічні.

Спільними для всіх перелічених груп переселенців із Луганської області є пошук житла та соціальна адаптація у місці нового проживання. Для Луганської області характерне те, що основною галуззю в містах на тимчасово окупованій території було машинобудування та вугільна промисловість, а зараз провідним для неї є сільське господарство. Тому лівобережна частка ВПО вимушена адаптуватися у сільській місцевості, а до такого життя вони не звикли.

Корпоративність фахівців державної служби зайнятості із Сум та Чернігова допомогла автору статті, яка не має родичів за межами окупованих районів, прожити у колег вдома перший місяць після від'їзду з Луганська, де у липні-серпні 2014 р. велись активні бойові дії.

У родичів та знайомих внутрішні переселенці, як правило, живуть від одного до трьох місяців, потім треба орендувати житло. Вірно вказує у своєму інтерв'ю Е. Лібанова: "Коли власники житла чують, що мова йде про переселенців з Донбасу, то дуже часто відмовляють або підвищують ціну. Насправді це пов'язано з тим, що місцеві жителі бояться, що у переселенців є гроші тільки на перший час, а потім вони не зможуть платити за оренду квартири, а виселити їх буде дуже складно. Бояться того, що уряд прийме якісь додаткові заходи соціального захисту переселенців" [3]. Додаткові пільги при оплаті за комунальні послуги для орендодавців, які надають житло ВПО, змогли б вирішити ці проблеми.

Внаслідок неготовності міст та сіл прийняти велику кількість переселенців, господарями для оренди пропонується два типи житла – з меблями, посудом, білизною – більш дорогі, або без них – за нижчою ціною. Внаслідок обмеженості в коштах придбання нових речей: посуду, праски, стільців, ліжка, а тим паче – пральної машини тощо неможливе, привезти їх з окупованої території проблематично, та й потрібні ці нові речі будуть тимчасово. Тому доцільніше відкрити у місцях мешкання ВПО пункти прокату, де можна було б отримати необхідні речі за невеликі кошти тимчасово, а також пральні, у яких кожна господиня змогла б випрати білизну.

Окрім того, в управліннях соціального захисту населення разом з листівками, де вказані адреси та телефони організацій, які знаходяться на території міста або селища (управління Пенсійного фонду, паспортного столу, лікарень, банків, аптек) необхідно розмішувати інформаційні буклети підприємців про перукарські, пральні послуги, доставку питної води тощо. Це сприятиме скоршій адаптації переселенців до життя у нових умовах. На жаль, в Луганській області, на відміну від Львівської, не проводиться семінарська робота з ВПО, де здійснюється навчання або обмін досвідом, як, наприклад, заробляти гроші за допомогою комп'ютера (фріланс-послуги копірайтерів, рерайтерів, перекладачів тощо). Слід зазначити, що у Львові під час проведення таких

семінарів з дітьми переселенців займаються аніматори. Під час пошуку роботи саме фріланс допомагає вирішити матеріальні проблеми ВПО, а у подальшому стає джерелом додаткового заробітку.

За даними науковців Українського інституту соціальних досліджень імені О. Яременка, хронічна тривога та депресія складають 18% від загальної кількості захворювань, які ускладнюють життя внутрішньо переміщеним особам.

У ході проведення цільових заходів з переселенцями, спеціалісти центрів зайнятості Луганської області навчають ВПО елементам техніки подолання тривожних та кризових ситуацій, зовнішніх і внутрішніх конфліктів, роблять акцент на формуванні емоційної стійкості та психологічної рівноваги, на ефективному використанні всіх доступних ресурсів для успішного проходження власного шляху у подоланні психотравмуючих ситуацій. Наприклад, 6 березня 2015 р. спеціаліст відділу активної підтримки безробітних Лисичанського МЦЗ провела тренінг "Формування навиків самопомоги та самореалізації в умовах підвищеної соціальної напруги", в якому взяли участь 18 осіб. У приміщенні Сєверодонецького міського центру зайнятості 10 березня 2015 р. відбувся цільовий семінар для 26 внутрішньо переміщених осіб, на який була запрошена представник Червоного Христа та практичний психолог, котра провела міні-лекцію щодо подолання стресів і криз безробітних цієї категорії. Охочі запросили на індивідуальні бесіди та групові релаксації.

Досвід автора показує, що в Луганській області поза увагою місцевих органів влади залишається психологічний стан 2-ї групи переселенців – працездатних осіб, які дали згоду переїхати з тимчасово окупованої території разом з організацією (установою) або навчальним закладом, де вони працювали раніше або вчилися на денній формі навчання. Уся відповідальність за долю цих людей покладається на керівників підприємств та організацій або навчальних закладів.

Чомусь вважається, що якщо люди зайняті, мають роботу, то й проблем у них немає. Разом з тим, працювати (навчатися) треба спочатку віддалено, потім у пристосованих приміщеннях, на іншому обладнанні, часто з новими людьми, до того ж змінюються побутові умови – житло, питна вода, клімат. При цьому загострюються хронічні захворювання – серцево-судинні, нервові, алергічні, органів травлення тощо. Автор статті згодна з висновком у доповіді Т. Бондар на міжнародній науково-практичній конференції "Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості", що необхідно зосередити увагу на доступі до психологічної підтримки сімей ВПО, у зв'язку з цим забезпечити додатковим навчанням відповідний персонал з урахуванням потреб ВПО [4].

Достатньо згадати, що згідно з теорією психолога Абрахама Маслоу на першому рівні знаходяться фізіологічні (або біологічні) потреби людини, які необхідно реалізовувати кожному: їжа, житло, відпочинок, відновлення сил та ін. Фактично кожен працівник вважає роботу засобом забезпечення цих фундаментальних вимог. Зарплата повинна дозволити людині задовольнити життєво необхідні потреби з достатнім рівнем комфорту.

Як тільки фізіологічні вимоги фактично задоволені, на передній план виходять інші. Згідно з даними наукової записки НДІ праці і зайнятості та ДСЗ щодо результатів дослідження питань працевлаштування та професійного навчання ВПО серед контингенту безробітних внутрішньо переміщених осіб у Луганській області переважають люди з вищою освітою – 75,4%. Левова частка осіб з аналогічною освітою і серед зайнятих, хто переїхав на підконтрольну Україні територію разом із організацією (установою) або навчальним закладом. Для цієї групи дуже важлива психологічна підтримка, необхідність задовольнити пізнавальні потреби.

Позитивну роль у покращенні психологічного стану ВПО могли б зіграти концерти, вистави, виставки, екскурсії. Окрім того, вони виступали б могутньою силою, гуртуючою мешканців сходу з іншими регіонами України. Переселенці Луганської області повинні відчувати, що про них пам'ятають, що вони потрібні Україні, та менше сумувати за домівкою. У Сватово та Новопскові не завжди можливо придбати українські ЗМІ, у вільному доступі лише місцеві газети. Навіть концерти місцевих діячів культури рекламуються недостатньо, переселенці дізнаються про них з Інтернету або місцевих газет уже після їх проведення. Так, із-за недосконалої реклами у Новопскові автор статті дізналася про виступ артистів Чернівецької філармонії у місцевому клубі з газети, коли концерт уже відбувся. У той самий час позитивні приклади є. Справжній аншлаг викликав виступ австрійського диригента та композитора Курта Шмідта разом з Академічним симфонічним оркестром Луганської обласної філармонії у перші дні травня. Зараз у Сєверодонецьку проводиться конкурс "Незвичайні екскурсії", метою якого стала розробка нових екскурсійних маршрутів у Сєверодонецьку та на Луганщині. Основними категоріями конкурсу є екскурсії: дитяча, сімейна, гостюва (для переселенців або військових). Сподіваємося, що роботу в цьому напрямі буде продовжено.

Висновки. У Луганській області обласною службою зайнятості проводяться заходи для ВПО щодо залучення їх до активних форм сприяння зайнятості – громадських робіт, професійного навчання, надання одноразової допомоги для зайняття підприємницькою діяльністю. У переселенців користується попитом така активна форма сприяння зайнятості, як отримання одноразо-

вої допомоги для запровадження підприємництва. Аналіз показав, що станом на початок травня із 38 переселенців, які проходили навчання, 18 осіб підвищували кваліфікацію на базі ДНЗ "Луганський центр ПТО ДСЗ" з курсу "Підприсмець-початківець", де вивчали основи бізнес-планування з подальшим отриманням одноразової допомоги для започаткування малого бізнесу. Доцільно запропонувати підприємцям із числа переселенців для розробки бізнес-планів такі теми, як створення пунктів прокату, пральних для ВПО. Відомо: легше вести свій бізнес, знаючи, що окрім тебе такі послуги ніхто в місті (районі) не надає.

Для зменшення напруги при оренді житла переселенцями пропонуємо ввести додаткові пільги при оплаті за комунальні послуги для орендодавців, які надають житло ВПО.

Необхідно запрошувати на семінари для ВПО осіб, які б поділилися досвідом про можливість заробляти гроші за допомогою комп'ютера (фріланс-послуги копірайтерів, рерайтерів, перекладачів тощо).

Вимагає додаткової уваги така категорія переселенців, як працездатні особи, які дали згоду переїхати з тимчасово окупованої території разом з організацією (установою) або навчальним закладом, де вони працювали раніше або вчилися на денній формі навчання. Потребує реформування робота побутових та торгових підприємств, закладів культури міст та селищ Луганської області, куди перемістилися ВПО. Особи, котрі приїхали з Луганська, Донецька, Стаханова, Алчевська та інших великих міст, часто не отримують відповіді від торгових працівників щодо характеристики товарів, що пропонуються для реалізації, їх асортимент не завжди задовольняє потребу покупців. Недостатньо розвинута реклама про послуги підприємців, які надаються (доставка питної води, перевезення вантажів, ремонт побутової та комп'ютерної техніки тощо), а також заходи, що проводять заклади культури. Є необхідність у додаткових пунктах продажу українських ЗМІ для отримання оперативної інформації.

Таким чином, аналіз соціальних та психологічних аспектів у житті ВПО показав, що для них дрібниць немає. Для того, щоб люди скоріше адаптувалися на новому місці, важливо не тільки працевлаштування та житло, а й побутові питання, надання медичної та психологічної допомоги, організація дозвілля.

Список використаних джерел

1. *Активна політика* зайнятості : сучасні виклики та шляхи їх подолання // Ринок праці та зайнятості населення. – 2015. – №1. – С. 3.
2. *Лібанова Е.* Вимушене переселення з Донбасу : масштаби та виклики для України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Libanova2015.pdf>
3. *Лібанова Е.* Падіння доходів – це не прямий наслідок Майдану. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/interview/ella-libanova-padenie-dohodov-eto-pryamoe-1429871899.html>
4. *Бондар Т.* Доступ до медичних послуг та психологічний стан внутрішньо переміщених осіб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Bondar.pdf>

Стаття надійшла 27.05.2015